29 279 Rechtsstaat en Rechtsorde

Nr. 1086 Brief van de minister van Justitie en Veiligheid

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 7 september 2026

De aandacht voor complotnarratieven is de afgelopen jaren toegenomen. Deze narratieven worden zichtbaar in uiteenlopende contexten, waaronder protesten tegen coronamaatregelen, discussies over klimaatbeleid en migratie, en internationale politieke ontwikkelingen. Sociale media, het internet, globalisering, maatschappelijke crises en geopolitieke conflicten dragen bij aan de verspreiding en zichtbaarheid van dergelijke narratieven. Het kwaadaardige elite-narratief speelt een centrale rol binnen fenomenen zoals wantrouwen jegens de overheid en macht. Het vormt de basis van het anti-institutioneel extremisme en komt voor in verschillende extremistische stromingen. De Nationale Extremismestrategie 2024 – 2029 toont de beleidsinzet om extremisme, waaronder anti-institutioneel extremisme, tegen te gaan.[1] Tevens is op 26 november 2025 het WODC-rapport over anti-institutionalisme in Nederland gepubliceerd en is uw Kamer een beleidsreactie toegestuurd.[2]

Het onderzoek ‘Narratieven over ‘kwaadaardige elites’: zicht op aard, ontwikkeling en duiding’ van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (hierna: WODC) betreft een literatuurstudie en biedt een overzicht van bestaande kennis over complotnarratieven waar kwaadaardige elites centraal staan. Middels deze brief bied ik dit onderzoeksrapport aan uw Kamer aan. Hieronder beschrijf ik de bevindingen van het onderzoeksrapport en geef ik mijn reactie.

Bevindingen

Het onderzoek analyseert 221 publicaties over complotnarratieven rond ‘kwaadaardige elites’. Het kwaadaardige elite-narratief, waarbinnen ervan wordt uitgegaan dat er een kleine, internationale elite aan de macht is die burgers misleidt, uitbuit of zelfs vermoordt, is een verzamelnaam voor uiteenlopende complotverhalen waar vaak dezelfde bouwstenen in voorkomen: een verborgen agenda, een onschuldig volk, een machtige vijand en instituties of de media als handlangers. Het onderzoek stelt dat er een historische continuïteit zit in dergelijke complotnarratieven. Zo gaan veel narratieven nog steeds over minderheden; de Joden worden veelal als vijand geschetst, migranten vernietigen de cultuur en zijn uit op een machtsovername en de LHBTQ+-gemeenschap en het feminisme vernietigen het gezin. Dit past met name goed binnen het discours van conservatisme en populisme. Tegelijk zijn hedendaagse narratieven meer fluïde en persoonlijk. De onderzoekers beschrijven dat complotnarratieven snel ontwikkelen naargelang de huidige politieke, economische en internationale context en dat ze meer dan vroeger gericht zijn op ‘het systeem’. Ook beschrijven ze dat hedendaagse complotten zich richten tegen veronderstelde elites, terwijl de makers en verspreiders van deze complotten vaak zelf als ‘de macht’ te definiëren zijn op basis van hun politieke en economische positie. Crises of sociale transformaties kunnen daarnaast leiden tot nieuwe narratieven, of tot een heropleving van bestaande complotnarratieven. Sociale media vergroten hun zichtbaarheid en verspreiding, vooral tijdens crises en perioden

[1] Rijksoverheid, Bevorderen, Beschermen, Bestrijden. Nationale Extremismestrategie 2024-2029, mei 2024. Bijlage bij Kamerstuk, 30821 nr.218.
[2] Kamerstukken II, vergaderjaar 2025-2026, 29 754, nr. 770.

van onzekerheid. De onderzoekers stellen dat er consensus is over het feit dat complotten tot de culturele mainstream zijn gaan behoren. Op basis van de geanalyseerde literatuur kunnen echter geen conclusies worden getrokken over de omvang, groei en mogelijke invloed op democratische instituties, omdat er weinig overeenstemming bestaat over hoe dit gemeten moet worden.

Reactie op bevindingen
Het grootste gedeelte van de aanhangers van het kwaadaardige elite-narratief heeft geen gewelddadige intenties. Aanhangers en aanjagers dragen wel bij aan de verspreiding van extremistische ideeën, die het vertrouwen in de overheid en de democratische rechtsorde ondermijnen en kunnen leiden tot radicalisering van, en extremistisch handelen door, anderen.[3] Zo draagt het verspreiden van complottheorieën, des- en misinformatie eraan bij dat onder meer (lokale) politici, wetenschappers en journalisten te maken krijgen met doxing, bedreiging, intimidatie en geweld. Zij worden gezien als de vertegenwoordigers van de ‘kwaadaardige elite’. Bedreigingen en agressie tegen politieke ambtsdragers en consequent wantrouwen jegens de overheid ondermijnen de werking van het openbaar bestuur en daarmee de democratische rechtsorde.

Het verspreiden van complottheorieën kan zowel het functioneren van de democratische instituties ondermijnen, alsook het vertrouwen dat mensen in elkaar hebben. Het onderzoek laat zien dat migranten, Joden, de LHBTQ+-gemeenschap, en het feminisme veelal worden geschetst als ‘vijand’ en onderdeel van de kwaadaardige elite. Dit kan op den duur bijdragen aan vijanddenken, intimidatie, bedreiging of geweld jegens individuen binnen deze groepen. Het is belangrijk om deze dynamieken en het effect van dergelijke complotnarratieven te begrijpen en minderheden te blijven beschermen.

Zoals in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) van juni 2026 is genoemd, is er een toenemende dreiging voor de democratische rechtsorde op het moment dat complotnarratieven worden overgenomen door politici en (semi) reguliere media, omdat dit bijdraagt aan de verspreiding en acceptatie van deze narratieven.[4]

Conclusie
Ik ben de onderzoekers erkentelijk voor hun gedegen literatuuronderzoek. De bevindingen geven meer inzicht in de achterliggende aard en omvang van het kwaadaardige elite-narratief. Complotnarratieven zijn al eeuwenoud en het blijft belangrijk de historie en context te begrijpen om trends en blinde vlekken te identificeren. Het kabinet beschouwt gezond wantrouwen als belangrijke basis voor de democratische rechtsorde en ieder individu is vrij te geloven in uiteenlopende ideeën en complottheorieën. Gezond wantrouwen is een democratische waarde. Echter, op het moment dat complotnarratieven zich veelal richten op bepaalde (minderheids- of kwetsbare) groepen of consequent de werking van democratische instituties in twijfel trekken, kan dit een ondermijnend effect hebben op de democratische rechtsorde en in sommige gevallen geweld legitimeren. Deze ondermijning dient te worden tegengegaan en vraagt om normerend optreden van zowel de overheid als de gehele samenleving.

---

[3] Position paper NCTV t.b.v. rondetafelgesprek Soevereinen 21 mei 2025.
[4] NCTV, Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland juni 2026. Bijlage bij Kamerstuk, 29754 nr. 783.

De minister van Justitie en Veiligheid,
D.M. van Weel